
Recenze

Václav Janošík, Lukáš Likavčan, Jiří Růžička (eds.): Mysl v terénu: filosofický realismus v 21. století

Praha, Akademie výtvarných umění 2018. 195 s.

Myslím, že jednou z legitimních úloh, které má filosofie plnit, je odkrývání zdánlivě známých věcí z nečekaných úhlů pohledu, odkrývání možností, jak nejenom věci vidět, ale i co s nimi dělat. Je to důležité už kvůli tomu, že jsme-li zanořeni jen do svého vlastního postoje, nejsme schopni vnímat ty ostatní. Editoři recenzovaného sborníku tuto funkci filosofie přirovnávají, myslím docela trefně, k horolezectví: také horolezec se dostává do míst, odkud se mu otevírají nové a nečekané pohledy. Já mám občas trochu špatné svědomí, že jako filosof této podstatné funkci své disciplíny příliš nedám; často se v tom, co dělám, pohybuji až příliš při zemi a zabývám se věcmi, které by se možná daly nazvat nudně školometskými. Ale zároveň přiznávám, že k deklarovanému filosofickému horolezectví chovám i jistou nedůvěru, protože se dost často setkávám s tím, že lidé, kteří se vydají na takovou „horolezeckou“ filosofickou túru, nakonec namísto předvedení nečekaných a strhujících pohledů na věci mlátí prázdnou slámu. (Ostatně i reálný horolezec na sobě musí vykonat spoustu všelijaké přízemní práce, než se může vydat na osmitisícovku a vidět Himálaje shora; když by se tam totiž pokusil vylézt bez přípravy, nemohlo by to dopadnout jinak než špatně. Takže je mi vlastně dost podezřelý každý filosofický horolezec, který za sebou spoustu té přízemní práce nemá.) Ale ke knize, kterou recenzuji, jsem nechtěl přistupovat s nějakými předsudky.

Přiznám se, že články sebrané v knize jsem nečetl popořadě; nejprve jsem se podíval na ten úplně poslední, neboť jsem byl zvědav na xenofeminismus (XF), o němž už jsem leccos slyšel. A musím říci, že jsem byl poněkud zklamán – ne proto, že by se mi XF tak docela nelíbil, ale hlavně proto, že se mi na základě přečteného textu nepodařilo udělat si jasný obrázek o tom, co to XF vlastně je. Text obsahuje mnoho prohlášení o potenciálu nových technologií a o věcech s předponou kyber-. Zdají se mi však být natolik obecná a neurčitá, že si za nimi nedovedu představit příliš konkrétní plány. Jinak se mi ale XF zdá být rozumně umírněný („XF nevolá po revoluci, ale sází na hru historie, jejíž horizont je dlouhodobý“ [s. 173]);¹ „femi-

---

1 Všechny stránkové odkazy v závorkách v textu se vztahují k recenzované publikaci.

nismus musí být racionalismem“ [s. 174]), i když se nevyhýbá formulacím, které mě trochu znervózňují: „Pryč s nekonečným klapotem kapitalistického mlýna, jenž nám ukradl budoucnost; pryč s poddanstvím otrocké práci...“ [s. 173]. Osobně mám totiž problém s tím, že ti, kdo již dříve chtěli zastavit „kapitalistický mlýn“, pak často roztáčeli mlýny nesrovnatelně horší...

To, co je v xenofeminismu okrajové, totiž odpor ke kapitalismu, naopak je a bylo vždy centrálním tématem Alana Badioua, jehož text sborník otevírá. Badiou se ovšem nikdy nerozpakoval hlásit k těm, kdo chtěli kapitalismus vymést oním druhem komunismu, který si nedělal starosti s obětmi na životech. To je jeden z důvodů, proč mám k tomuto autorovi těžko překonatelný odpor; druhým důvodem je to, že mu obvykle prostě nerozumím. A to jsem si potvrdil i v tomto textu. Jenom jeden příklad: „Mnohost je radikálně bez-jednoho, v tom smyslu, že sama obsahuje jen mnohosti. To, co jest, se ukazuje myslitelnému v podobě mnohosti mnohosti, s přísným požadavkem ‚jest‘ [il y a].“ (s. 23) Možná tomu někdo rozumí; já nikoli.

Následující tři texty jsou ovšem z jiného těsta; vůbec nejsou tak nesrozumitelné, jako onen Badiouův (alespoň pro mne). Navíc jsou věnovány věcem velmi podobným těm, kterými se často zabývám i já a které se mi jeví jako přízemní (tedy nikoli „horolezecké“ – ve smyslu, jež zmiňují editoři v úvodu sborníku). Řeší se v nich v podstatě vztah epistemologie a ontologie, tedy to, do jaké míry jsou věci závislé či nezávislé na tom, jak je poznáváme. Meillasouxův text se věnuje humovskému problému indukce a otázky, zda je ho třeba řešit na ontologické či epistemologické rovině, přičemž dospívá k závěru, že jistou formu řešení tohoto problému je možné založit na přijetí názoru, že vše je kontingentní, a nic tedy není v silném slova smyslu nutné. Brassier se pak zabývá toutéž otázkou prostřednictvím analýzy vztahu pojmu a předmětu. Levi R. Bryant poté navrhuje, abychom zapomněli na „kritickou“ filosofii, jež ontologii uvrhává do vleku epistemologie, a začali uvažovat „naivně předkriticky“.

V těchto třech článcích jde zjevně o onen nový, „spekulativní“ realismus, který má tento sborník představit. Je pravda, že v novověké filosofii získává epistemologie postupně navrch nad ontologií. Kritizovat tento pohled, který snad v některých filosofických kruzích začal být brán jako samozřejmost, tak jistě má dobrý smysl. Já mám ovšem problém s otázkou, do jaké míry je tahle kritika skutečně nová (neřkuli převratná). Když se člověk rozpomene na boje, které v první polovině dvacátého století sváděli G. E. Moore a Bertrand Russell s idealismem, či na mnohem nedávnější tzv. *přímý realismus* v podobě, v jaké ho předkládali Putnam, McDowell či Searle, nemohou mu argumenty v uvedených článcích nepřijít povědomé. (Navíc se přímý realismus obvykle vykládá jako návrat k Aristotelovi.) Také Meillasouxův stěžejní pojem *kontingence* hraje klíčovou – a velmi podobnou – roli už v pracích R. Rortyho z devadesátých let minulého století; a Brassier se zase hlásí k W. Sellarsovi a R. Brandomovi (to mu chválím!). Ve světle těchto precedentů pak ovšem vyvstává otázka, jak moc skutečně nového recenzované články přináš-

šejí. Podobně tu vyvstává i problém, zda se dá Bryantův experiment s návratem k „naivně předkritickému“ stanovisku nazvat skutečně novátorským.

Zbytek článků ve sborníku je pak poněkud různorodý. Následující článek Timothyho Mortona, halasného propagátora „objektivně orientované ontologie“, mi připadá ve srovnání s předchozími příspěvky dosti obsahuprázdný. (Editoři v úvodu sice píší o jeho „konceptu hyperobjektů“, já ale žádnou koncepci nevidím – zdá se mi, že pouze zavádí termín „hyperobjekt“, kterým šermuje, ale vůbec mi není jasné, k jakému užítku by nám ten nový termín měl být.) To mnohem zajímavější se mi zdá být následující článek Jane Bennetové, která poukazuje na to, že přijmemeli hledisko, jež vhání ontologii do područí epistemologie, pak se nám i věci vyjeví v jakémsi područí nás samých, jako jakési loutky v našich rukách. Mnohem přiměřenější by ovšem naopak bylo, kdybychom jim přiznali jejich povýtce vlastní život – abychom náhodou nepřehlédli to, že „i věci jsou živými hráči ve světě“ (s. 112).

Článek Isabelle Stengersové pléduje pro materialismus, který není reduktivním fyzikalismem. Souhlasím s jejím tvrzením, že fyzikalismus, který hájí tezi, že „neexistuje nic než částice v prázdnu“, je problematický, ale mám pocit, že fyzikalismus se častěji chápe spíše jako pokus, jak daleko se při popisu světa dostaneme s asketickým slovníkem fyziky – a to se mně osobně jeví jako nejenom smysluplný, ale i velmi dobrodružný podnik. No a pak v knížce nacházíme ještě jeden pokus o vymytání kapitalismu, který se podobá Badiouovu článku v tom, že je naprosto nesrozumitelný (pro mě). Reza Negarestani v něm spekuluje o „kapitalismu a organické nekrokracii“. Jenom jedna ukázka: „Takový obraz kapitalismu jako něčeho, co může sloužit lidským zájmům a zároveň být nelidským modelem emancipace, se stal běžným romantickým tropem filosofů, kteří kapitalismus hájí jako to, co dovede propojit konkrétní ekonomii lidského života s vesmírem, v němž ani bytí, ani myšlení nemají žádné privilegium.“ (s. 149) O čem to ten člověk hovoří?

Tak tedy na závěr ode mne ještě poznámka k termínu „kapitalismus“. Potřeboval bych vědět, co se jím myslí. Pokud by mělo jít o demokracii, ve které existuje taková ochrana soukromého vlastnictví (včetně vlastnictví „výrobních prostředků“), že se člověk nemusí obávat noční návštěvy nějakého Gestapa či NKVD, po níž už nevládní nic (případně ani sám sebe), pak bych řekl zaplaťpámbůh za něj. Nicméně soudím, že se jím asi nemyslí jenom to. Dovedu si představit, že tím termínem lze myslet i leccos mnohem odpudivějšího, já bych ale potřeboval vědět, o co konkrétně zde jde.

Kniha bohužel není zcela dotažená po formální stránce. Nejde jenom o to, že – alespoň v mém výtisku – je prvních asi dvacet stran vytištěno tak, že dole je text už mimo stránku; množství překlepů a formálních nedůsledností dokládá nepřilíh pečlivou redakci. (Viz např. nekonzistentní přepis vlastních jmen, „Prigogine“ vs. „Prigožin“, „Shiva“ vs. „Šiva“ atd.)

Přes všechny výhrady, které jsem uvedl, je ale publikování takového sborníku nadmíru záslužná věc. Ve filosofii se stále děje takřka nepřehledné množství věcí

a člověk snadno může ztratit některý z jejích regionů ze svého zorného pole. Já sice mám oproti „spekulativnímu realismu“, který je hlavním tématem tohoto sborníku, spoustu výhrad, přesto si ale myslím, že to je něco, s čím je dobře, že se český filosofický čtenář seznámí. A nevím, jestli vydávají-li takovouhle knihu na AVU, nedělají tam vlastně práci tak trochu za nás. (Nu což, my jim do řemesla taky někdy fušujeme...)

Jaroslav Peregrin